

1 лютага 1863 году падпольны правінцыйны камітэт на чале з Кастусём Каліноўскім абвясціў сябе Часовым правінцыйным урадам Літвы і Беларусі. Так распачалася двухгадовая барацьба беларусаў за свабоду грамадзян і незалежнасць краіны.

У 2013 годзе Беларусь адзначае 150-годдзе падзей, якія заклалі ідэяна-гістарычны падмурак новай беларускай дзяржаўнасці.

МУЖЫЦКАЯ ПРАЎДА № 1 (8)

Першая рэвалюцыйна-дэмакратычная газета Беларусі.

Выдавалася з ліпеня 1862 па чэрвень 1863 году. Адноўлена ў лютым 2013 у гонар 150 годдзя паўстання.

Роўнасць! Вольнасць! Незалежнасць!

Дзеціці! 150 год з'явіўся зварот не выкарыстоўвалі на старонках беларускіх газет. 150 год касіеры не віталі адін аднаго паролем: «Каго любіць» - «Беларусь». Але нічога ў гісторыі не мінае назбыжы. Юзэлі і мары, закладзеныя 150 год таму актуальныя і зараз. А паўстаўшасцідзевы юбілей - добрая нагода каб узгадаць пра тых далёкіх часы і параваліцца, якую ролю яны адыгралі ў гісторыі нашай краіны.

Паўстанне на нашых землях пачалося 1 лютага 1863 году з маніфеста часовага Ураду Літвы і Беларусі. Гэта не быў бунт, які ўзнік з незнацтва.

Да рэвалюцыйна старанна рыхтаваліся:

ужо год беларусы заклікалі да барацьбы «Мужыцкая праўда», на сядзібах і нават у кляштар-ах збіралі зброю для будучых касіераў, на ўсёй тэрыторыі Беларусі дзейнічалі мюльёны падпольных арганізацый.

У сакавіку-красавіку пачалося хуткае стварэнне паўстанцкіх аддзяленняў, куды пераважна ўступалі кштал, чыюнікі, студэнты. Літвую частку ўзброеных змагароў складалі сяміе. Некаторыя яўвасківа аддзены ўваўлялі сабой даволі значную сілу. Да прыкладу пад камандаю Захмута Серакоўскага на Кавенчышчыне дзейнічала 2-тысячная злученне. Таксама на тэрыторыі Беларусі былі створаны паўстанцкія атрады Валерыя Урублеўскага, Рамуальда Траўбуга, Людвіка Нарбута, Ігната Будзіноўска, Цітуса Даўблеўскага, Генрыка Дмахоўскага, Антона Трусана, Тамаша Грыневіча, Людвіка Вяжкоўскага, Фелікса Віслаўска, Отана Грыбніцкага, Юліяна Бахавіцкага, Баласлава Кульчыцкага, Лявона Плятэра і іншых адданных ідэалам свабоды патрыятаў.

Напачатку паўстанцы атрымалі некалькі значных перамог. Аддзел Людвіка Вяжкоўскага заняў горад Горадню на ўсходзе Беларусі. На захадзе касіеры авалодалі Пружанамі і Сіслачу. З бамай прайшлі праз Гарадзіскую губерню да Пінскага павяту фарміраванне Рымана Рагінскага. Амаль усе Ціхунку трымалі пад кантралем ваўры Людвіка Нарбута.

Змаганне ішло не толькі на палях, але і на ідэалагічным фронце. Царская ўлада перакоўвалі сялян, што «нямы

б'юцца за вартанне прыгноу». «Мужыцкая праўда» тлумачыла сваім чытачам, што касаванне прыгноу, гэта не больш як падманны манеўр, які не прынясе ім жада-най свабоды. Зямля цалкам заставалася ў валоданні памешчыкаў. Сяляне мусілі адраінуваць сваё права карыстацца падзеямі на іхніх умовах. Гэта часам змушала іхсёйшад, каб пракарміць свае сям'і, працаваць, лічачы больш чым пры змаганні прыгноны павіннасцю.

Але шырокага паўстання сялянства не толькі царскія ўлады, але і лагер «белых» - прадстаўнікі ў асноўным буйных феадальных родаў, манархісты-кансерватары. Яны не прымалі дэмакратычнай праграмы Каліноўскага, і ў паўстанні разлічвалі не столькі на нізкую сямліства, колькі на дапамогу замежных краін.

У іхнім маніфесте, у адрозненні ад Каліноўскага, было толькі адно патрабаванне - аднаўленне Рэчы Паспалітай у межах 1772 году. Замышляў у свае рукі цэнтр паўстання ў Польшчы, лагер «Белых» здольны дэмагачы і расфармаваны рэвалюцыйнага Часовага Ураду Каліноўскага. Вясоной яны стварылі «Аддзел кіравання правінцыямі Літвы» на чале з буйным абшарнікам Якубам Гейштарам. Каліноўскі назваў гэты крок контррэвалюцыйным, але адмовіўся

весці барацьбу за палітычны ўплыў у кіравніцтве. Ён заняў пасаду вавоскага камісара Гарадзеншчыны і перайшоў да змагання ў палях.

Каля трох месяцаў кіраванне паўстаннем належала польскаму лагеру «белых». За гэты час царскаму войску ўдалося задушыць паўстанне ў Віцебскай і Магілёўскай губернях і разбіць амаль усе атрады касіераў на Меншчыне. Жорсткае рэпрэсіі змушалі шматлікіх буйных землеўладальнікаў адмаўляцца ад падтрымкі ідэў рэвалюцыі.

Няскораным засталася толькі Гарадзеншчына і частка Берасцейшчыны. Там пры шырокай падтрымцы сямліства Кастусь Каліноўскі ўдалася ўзяць сумшчынскае вавоскае і партызанскую тактыку выдзялення баёў. На пачатку лету кіравніцтва паўстаннем зноў перайшло да лагера «чырных». На той час дапамогі ўжо часам не даводзілася ні ад Польшчы, ні

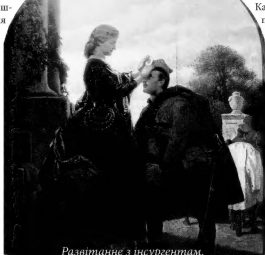
19 стагоддзі было эпохай самавызначэння народаў, адыхаў ад саслоўнага грамадства і фарміраванні нацыянальных дзяржаў. Менавіта тады на мане Еўропы з'явіліся назвы большасці сучасных краін. Беларусы ў той час не мелі ўласнай дзяржавы. Сама назва Беларусі толькі пачала ўжывацца ў дачыненні да гэтых зямель, адрозніваючы нас ад іншых народаў былога ВКЛ - украінцаў, жамойтаў (летувісаў).

Рэвалюцыя пад кіравніцтвам Каліноўскага - гэта першая спроба змагання за незалежнасць ужо беларусаў, які члосалі і аднароднай нацыі. У адрозненні ад ранейшых саслоўных паўстанняў (шляхціцкіх 1794 і 1830-х гадоў за аднаўленне Вялікай Літвы і Рэчы Паспалітай, альбо сялянскіх бунтаў) - у рэвалюцыі 1863-64 г. на адным бачу сталі і шляхцічы, і кшчашае, і прыгноныя.

Кастусь Каліноўскаму ўдалося спародзіць агучнае бачанне новай беларускай дзяржавы, незалежнай, і з роўнымі на статус, вавольнымі грамадзянскімі. На стагоддзі гэты ідэал стаў марай і ідэяй для новых і новых пакаленняў беларускіх патрыятаў.

ад якіх іншых краін. Беларускі касіеры засталіся самасам з бізмерна вялікай царскай арміяй, якая падцінула ў Беларусь свае шматлікія вавоскія рэзервы.

Але Каліноўскі ўпарта імкнуўся надаць паўстанню новае жыццё. Да пачатку 1864 году працягваліся сутычкі касіераў з карнымі атрадамі генерал-губернатора Мураўёва, які за гэтыя два гады паспеў вызначыць

Развітанне з інсургентам.
Мастак Артур Гротмэр. 1860-я гіды

Смерць Людвіка Нарбута каля Губчына.
Літаратура вавольне мал. Міхала Анрыёні. 1864-65 гг.

Расейскія імперскія ўлады ў першай палове 19 ст. актывна навазвалі найменне беларус у дачыненні да праваслаўнага (пераведзенага з уніятаў) сялянскага насельніцтва краіны. Яны разлічвалі стварыць «беларускую» аўтарытатву «літвінскаму» самаісцарыманню народу хлібошых ВКЛ. Паўстанне Каліноўскага стала сапраўдным шокам для ідэалагічна імперыі. Выявілася, што і самавызначэнчыя яны беларусы, народ гэтай краіны ўсе адно ўпарта імкнеліся да незалежнасці і вызвалення ад «барацкіх абшчынаў».

Пасля задушэння паўстання занадта Беларусі было забаронена, ўжыванне імяны явасковага насельніцтва жорстка пераследавалася. Вялося актывнае перасяленне расейскага сямліства на абскі ў «Паўночна-заходнія краіны». Аднак імяненне народу да волі і незалежнасці нікуды не знікла. Яно захаваўся ў тых «студзіншых» да больш зручнага гістарычнага імянату. Менавіта яно заўжды падказвала беларусам, дзе - ніхай і забароненае - свая, а дзе - ніхай і навазаванне - чужое.

ца нечалавечай жорсткасці ў адносінах да паўстанцаў і цывільнага насельніцтва краю. Канцом паўстання можна лічыць арміст Кастуса Каліноўскага і яго пакаранне смерцю 22 сакавіка 1864 году.

Страты беларусаў падчас паўстання складалі блізу 70 тысяч чалавек. Толькі пакараных вавенна-паліцыйнымі судамі і без суду было 18,5 тысяч, 853 чалавекі пайшлі на катаргу, каля 12 тысяч - у выссылку і арыштанцкія роты.

Але менавіта тады для беларускага народу найбольшай гісторычнай час адказаў на пытанне - хто мы? Які мы хочам жыццё, які хочам занада. Чыюм адказа на гэты пытанне даў Кастусь Каліноўскі і тысячам ягоных падпалічак. Той адказ заклікаўся кроўю ў іх горле, але гэты крок застаўся рокам у стагоддзях - у нашай гісторыі і ў душы кожнага беларуса.

Лёс калоніі

Рэвалюцыі ніколі не пачынаюцца знямаку. Ём паярэзнічаюць гадзі, мацымі дзесцігдодзі мажлівага трывання крўдзі, зывагі, рабавання. У сярэдзіне XIX ст. шмат хто разуміў, што царговай рэвалюцыі не пазбегнуць - яе чакалі ўсё. У перамогу верылі ўжо значна менш людзей, але зрабілі іхны выбар для сумлення чалавека было проста немагчыма.

Після задушення паустани 1830-х царські уряди вилі на найшй території жорсткую каланіауую палітйку. При расейській уряді був створений адмисловий Комітет па справах заходніх губерній, мтаю кою стала побуауа русифікація крау. Удано катифікауюі мейнті, пабуауіла паустанау дваранських правоу - шлестцяа даадралуу 10 тисця наших суайчійнуу. Далучення да імперій аборити крау засялялись расейським дваранам і чиніючійми. Правділаась масала чмстка дяржівних установау, судоу, органу асету да службоуіх мйстваа паходження. На плячах гараджануа і сйленця льяау велізарні цжаж падаукау і півнасіауу.

Було скасування дзєйня мясцовых законаў, перадусім, Статуту 1588 году. Новая жь закона нїк не выначалїли свая цївїлїзаванїсць. Так з 1837 па 1867 год асоба нават шляхецкага стану магла вольна перамїшчаша толькї у межах сваяй губернї, а каб вїхаша далей, трэба было адмысловы дазвол. Длїа шляхты гэта сталася нїкопї раней не бачаным дїякствам. Роўна жь длїа сїлянства поўным школа была новая павїнснїсць - рэкрутскї набор. Вярталася часы прыгону і безкантрольнага свавольства памешчыкаў.

Шляхами касінераў

Берасейшчына налічвае не адзін дзясятак мясцінаў, звязаных з падзеямі 1863-64 гадоў. Часам яны адначасна капіталізі і мемарыяльнымі калонамі, часцей - сімблы мемарыяльнымі знакамі. Дзе-нідзе іх наспелі ўсталяваць у перыяд адраджэння напачатку 90-х, альбо гэта здолелі зрабіць вяснікі мясцовых дэмакратычных актывістаў ужо ў больш познія часы. Але глядзячы на большасць з іх і не скажаш, што гэтыя палі, фальваркі ды капліцы хаваюць у сабе згістоўнае паўстаньне.

Самими старшими помісниками каснерами, що заховалися, можна назвати меймарівські калони у вісках Марієвці та Палоски. Яляя розмішані на адглетці у 14 км. адна ад адной і велыкі падобныя на форме. Праўда, на іх не заховалася надпісак ці іншых сведчанняў, у сямей адной яляя велыкі будаванам. А таму мыслыва легенды і некаторыя кравянаўчыя крыніцы часам прыпісываюць іх да іншых гістарычных перымляў. Так калон у вісках Палоскі часам звязываюць з легендарнай пра мисловца імя Іван і пра ягоного бітву. Але з упікам храванікаўчага аналізу будаваня гэта вера паддаецца сумневай.

Ёсць меркаванні, што калона ў в. Магілёўцы была збудавана з нагоды прыняцця Канстытуцыі Рэчы Паспалітай 3 траўня 1791. І гэта ўжо значна бліжэй да рэальнага ўзросту мемарыяла, які па стылістыцы і выкарыстаным тэхналогіям датуецца 18-19 стагоддзям.

Не супярэчэць гэта версія і паўстанцкім легендам. Адкрыта хаваць і ставіць помнікі інсургентам было на той час немагчыма. Таму мясцовыя жыхары, што з павагай ставіліся да паўстанцаў, маглі выкарыстаць ужо існуючы мемарыял. Тым больш што культывавыя месцы часоў Рэчы Паспалітай па духу не пярэчылі ізаалам касінараў. Мяс-

На тэрыторыі колішняга ВКЛ былі зачынены ўсе вышэйшыя навучныя ўстановы: Полацкая акадэмія і Віленскі ўніверсітэт. Справаводства і навучанне было пераведзена на расейскую мову. Пісаць і выдаваць творы на беларускай мове было забаронена. Культура былаго Вялікага княства не магла пагадзіцца са сваім правінцыйным статусам ды занданіраваннем і перажывала страшныя заняпад.

На Усході виволоділи і беларускія культурнія скарбы – сотні томів Літоўскай Метрыкі, кнігазбор Віленскага ўніверсітэта, і Полацкай акадэміі. У бібліятэку Пецярбурга трапілі 6274 тамы, – «всє редкіє и роскошныє изданія, коих она не имєет, и, следовательно, могущіє служить къ украшенію». Наўзданню кнігам ў імперскую акадэмію мастацтваў павялілі і ўнікальныя калекцыі беларускіх твораў мастацтва, зборы карцінных галерей, шэдэўры з мясцовых палацаў і сядзібав. Дагэтуль у Беларусі налічваюца адзіныя арыгінальныя скарнаўскія старадрукаў, якіх у расійскіх бібліятэках было за 60. Там жа, на ўсходзе, на музейных калекцыях вандруе сама меней сотні спадчыны паясоў, хаця на іх радзіме засталіся толькі фрагменты.

Узмацніўся наступ і на ўнікаўку царкву. Вернікі гэтай канфесіі на той час складалі тры чвэрці беларускага насельніцтва. Аднак па загаду цар ураз было зачыненым і дзе разгнаны больш за сорак базыліянскіх кляштороў. Адым розчырмак яра насельнікі цэлага краю раптам «вернуліся в лоно прародительской веры, дабы пребывать отныне в послушании Святейшего Правительствующего Всероссийского Синода». Наступ ішоў не толькі на людзей.

Польські розвалюючийи колы, абесцідуюи себе Польськыи нациянальнымыи урадам у 1863 годзе, разлічвалі адрэаццід Рэч Паспалітую як польскую дзяржаву. У развалюючыяе кіравніцтва увыходзілі ў асноўным прадстаўнікі буйных феадальных сен'яў. У паўстанні яны разлічвалі больш на палітычны ціск і дыпламатычны дапамогу іншых краін. Сялянскэ пытанне ж не разлічвалі на разважэння Вашымііскаіі камітэтам.

Адиан на Беаруі мзты і шліхі інсургентаў былі іншымі. Насусту Каліноўскі, які ўзначальваў Літоўскі правінцыйны камітэт, быў заўзятым прыхільнікам фракцыі чырвоных (рэвалюцыйнер-дэмакратаў). Яны, у адрозненні ад белых (манархістаў-кансерватараў), адстойвалі персанальныя грамадзянскія свабоды і выступалі за нацыянальнае самавызначэнне народаў былой Рэчы Паспалітай.

Принципи Каліноуського не падалися варшавському кіраўніцтву паўстання, і 27 лютага 1863-га яны дамагліся парадачы кіравання паўстаннем віленскаму камітэту «белых». Аднак пасля капітуляцыі большасці буйных феодалаў у выніку царскіх рэпрэсій, праз 4 месяцы Каліноўскі быў вернуты ў склад Віленскага камітэта, а 31 ліпеня 1863 ізноў узнічаліў яго.

У Кастуся Каліноўскага не было жадаюча здарэцца і адступіць. На сваёй зямлі і за сваю зямлю ён змагаўся да апошняга. Ён не пакінуў адыданага яму людзей паваж калі сілы кастэра пачалі таць і паўстанне мусіла перайсці да партызанскай барадбы. Ад мары пра вольную Беларусь ён не адступіў і і перад смерцю - ў ноч перад павешаннем Кастусь Каліноўскі пісаў ліст да свайго народу, дзе заклікаў не спыняць змаганне за волю Расіі.

цього наурад би сталі неак абазначать яго як магілу, але ведаць пра пахаванне мусіў кожны. Падзеі 1863-64-х гадоў у любым выпадку больш значна адбіліся ў людской свядомасці, чым прыняццё мала зразумелай сіялян Канстытуцыі, што дзейнічала менш за 4 гады. А таму народная памяць з часам магла пакінуць гэты помнік жыллю на паўстанцам.

Больша підрабизна гісторыя памятае капліцу ля сядзібы Ажэшкаў у Заказелі Драгічынскага раёну. Там пад час паўстання хаваўся адзін з яго кіраўнікоў Рамуальд Траўгут.

У астаннім расейскім ўладзі добра паклапаціліся пра тое, каб фізічных звесткаў пра паўстанне Каліноўскага на беларускай зямлі не засталася. Рэдкія падпісанія магілы касінераў на могілках

у абыход-
царскім за-
баронам
- вось тое,
што дайш-

Каліноўскі

таксама таёмна, паводле легендаў, дзесьці на замкавай

Наступным разам помнікі паўстанцам пачалі

Наклад: 299 асобнікаў. Надрукавана на іскрае.
Выдадзена 29.01.2013 г. Бярэсце.
Кантакты рэдакцыі:
Віктар Кімух МТС: (029) 227 52 12
Life: (025) 513 19 20
Павел Дайла: (029) 522 82 30

Больш інформації шукайте тут:

vk.com/grunt_brest

reha.of.bv

